

УДК 371.134:504

Світлана Люленко

ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ РОБОТИ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

У статті розглянуто проблему формування мотивів до природоохоронної роботи у майбутніх вчителів біології. У контексті підготовки майбутніх вчителів біології до природоохоронної роботи ми виділили три групи мотивів: навчально-пізнавальні (пов'язані зі змістом навчальної діяльності і її процесом), широкі соціальні (мотиви обов'язку і відповідальності) та власне-особистісні мотиви.

Ключові слова: *мотиви, природоохоронна робота, майбутні вчителі біології.*

Проблема формування мотивів до природоохоронної роботи у майбутніх вчителів біології є важливою педагогічною, психологічною та загальнонауковою проблемою.

Одним із завдань підготовки студентів у ВНЗ є формування стійкої мотивації на успішність вирішення виробничих завдань, здатність приводити наявні умови у відповідність до сучасних вимог, які впливають із мети, змісту навчального процесу та його власного бачення проблем навчання.

Побудова навчального процесу саме за цими вимогами дозволяє розвивати особистісні якості майбутніх учителів біології, які корегують його професійну позицію, поведінку, спрямовують на індивідуальні досягнення в педагогічній діяльності. Поряд з цим у студентів відбуваються процеси самоактуалізації, самопізнання та подальшого професійного самовдосконалення, завдяки яким студент має можливість на практиці поєднувати загальноосвітню підготовку з глибокими професійними знаннями та навичками.

Мотиви діяльності людини і підготовки її до певної роботи (зокрема, навчання) складають основу підготовки майбутнього вчителя, значний вклад у розвиток якої зробили Д. Аткинсон, Є. П. Ільїн, В. І. Ковальов, О. М. Леонт'єв, Д. Н. Узнадзе, П. М. Якобсон та багато інших психологів.

Метою статті є вирішення проблем формування мотивів до природоохоронної роботи у майбутніх вчителів біології та їх класифікація.

У педагогіці не існує єдиної точки зору на поняття «мотив». Можливо, найбільш повно це поняття розкриває Є. П. Ільїн, який розуміє під мотивом складне психологічне утворення, яке спонукає людину до свідомих дій (що складають певну діяльність) і є основою цих дій (цієї діяльності) [3, с. 28].

Формування мотиву починається під впливом внутрішнього стимулу (органічної потреби) або зовнішнього стимулу з невизначеною вимогою, проханням, наказом.

Більшість мотивів, які формуються у процесі навчання, спричиняються дією саме зовнішніх стимулів, але ці стимули повинні знайти відображення у певних потребах людини. При цьому один і той самий зовнішній стимул може викликати різні потреби у різних людей, хоч дії та вчинки, спричинені різними потребами, можуть зовні нічим не відрізнятися.

Сукупність мотивів певної діяльності є мотивацією цієї діяльності.

На думку С. Рубінштейна, мотивація тісно пов'язана з позицією особистості, яка відображає визначеність взаємовідносин між громадським та особистісно значущим для людини [6, с. 85].

У майбутніх вчителів біології розвиток бережливого ставлення до природи органічно зв'язано з мотивацією.

Мотивація відіграє важливу роль у підготовці майбутніх вчителів, про що свідчать роботи А. Маслоу, В. Ковалева [4, с. 129].

Основою мотивації є усвідомлення природи як самостійної цінності, глибока зацікавленість майбутнього вчителя біології у оволодінні суб'єктивним екоцентричним ставленням до природи, бажанням сформулювати таке ставлення у школярів.

В роботі В. Сластьоніна, розглядаючи підготовку майбутнього вчителя, мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної професії займає в структурі особистості центральне місце, адже позитивне ставлення до обраної діяльності служить тим стрижнем, навколо якого конструюються всі основні якості й властивості особистості вчителя [7, с. 208].

У контексті підготовки майбутніх вчителів біології до природоохоронної роботи ми виділили три групи мотивів: навчально-пізнавальні (пов'язані зі змістом навчальної діяльності і її процесом), широкі соціальні (мотиви обов'язку і відповідальності), та власне-особистісні мотиви.

Серед численних соціальних і пізнавальних мотивів, які діють у системі навчання, найбільш цінними є навчально-пізнавальні. Вони забезпечують подолання труднощів у навчальній роботі, викликають пізнавальну активність, на їх основі розвивається бажання людини бути компетентною, відповідати вимогам свого часу.

Навчально-пізнавальні мотиви закладені в самій навчальній діяльності і пов'язані зі змістом та процесом учіння, оволодінням способом діяльності. Вони виявляються у пізнавальних інтересах, прагненні долати труднощі у процесі пізнання, виявляти інтелектуальну активність.

У процесі формування навчально-пізнавальних мотивів здійснення природоохоронної діяльності враховувалося, що екологічний матеріал за своїм змістом є дуже різноплановим (природничим, історичним, літературним, географічним). Основними джерелами його надходження є

науково-природнича та інша література (науково-популярна, довідкова, художня); місцева періодична преса (обласні та районні газети і журнали); повідомлення місцевого радіо та телебачення; власні спостереження учителя та учнів за природою та працею людей своєї місцевості; натуральні наочні посібники (колекції місцевих корисних копалин, зразки ґрунту, гербарії рослин та ін.); ілюстрації, малюнки, фотокартки, діапозитиви із зображенням екологічно небезпечних явищ; спогади, розповіді спеціалістів про екологічні проблеми.

Широкі соціальні мотиви підготовки майбутніх вчителів біології до природоохоронної роботи виявляються як мотиви самовдосконалення і самовизначення. Той факт, що вчитель усвідомлює соціальну значимість учіння, створює особистісну готовність до здійснення природоохоронної роботи в школі та позитивні установки щодо неї. Ці мотиви зрозумілі і пов'язані з деякими цілями. До них належать мотиви обов'язку й відповідальності, котрі спочатку не усвідомлюються майбутніми вчителями, але реально діють у формі добросовісного виконання завдань навчити учнів.

Ми розглядаємо вузько-особистісні мотиви майбутніх учителів біології як складову формування їхнього інтересу до організації та проведення природоохоронної роботи з учнями.

Цей процес відбувається шляхом усвідомлення важливості практичних дій при вирішенні питань з охорони природи та необхідністю природоохоронної роботи з метою вдосконалення вмінь майбутніх вчителів біології. Розуміння мети і основних завдань природоохоронної роботи є одним із важливих показників готовності майбутніх учителів до цієї ж роботи в навчально-виховній діяльності. Студентам нерідко бракує необхідних понять про те, як саме здійснювати природоохоронну роботу. Цей параметр їхньої педагогічної діяльності повинен бути визначений і мати чітке розуміння з боку викладачів.

Фактор, який спонукає студентів до здійснення природоохоронної роботи з учнями є інтерес. Як зазначає С. У. Гончаренко, «інтерес (від лат. *interest* – має значення, важливо) є формою вияву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності [1].

Суб'єктивно інтерес виявляється в емоційному тоні, якого набуває процес пізнання, в увазі до об'єкта» .

Виявлення інтересу до організації та проведення природоохоронної роботи може мати емоційне забарвлення і пов'язане не лише з пізнавальними почуттями, але й почуттями морального, естетичного змісту, бажанням досягнути в педагогічному процесі найкращих результатів.

Важливим елементом у формуванні мотивів до природоохоронної роботи у майбутніх вчителів біології є активізація уваги. Частіше вона

розвивається саме в процесі взаємодії з партнером. Студент зосереджує свою увагу на тому, що така діяльність спрямована на досягнення особистого результату – засвоєння нових знань, умінь та навичок.

Активізація уваги та чітке розуміння мети і основних завдань природоохоронної роботи дає можливість залучати якомога більшу кількість учнів до проведення природоохоронних заходів, походів, акцій, фестивалів тощо.

У процесі підготовки студентів слід активізувати їхню увагу на тому, що під час проведення природоохоронної роботи необхідно створити ситуацію стимуляції інтересу до даної форми роботи. Разом з тим, ці інтереси розрізняються в залежності від мети та форми діяльності.

Поняття «цінність» ставиться в один ряд з поняттями «потреба» і «мотив», а ціннісні орієнтації індивіда розміщують на перетині когнітивної та мотиваційної сфер особистості. Осмислити це співвідношення допомагає дворівнева модель мотивації, запропонована О. Ю. Патяєвою [5, с. 32].

Отже, цінності – психозмістове утворення, яке формується на перетині мотиваційної сфери та світоглядних структур свідомості і в цьому контексті є найдієвішою категорією становлення соціально зрілої та духовно здорової особистості, її оптимального функціонування і реалізації природних потенцій у культурному форматі фахової діяльності.

Природоохоронні цінності формуються в результаті свідомості майбутніми вчителями біології своїх потреб, тобто в результаті ціннісного ставлення. Екологічно-ціннісне ставлення виникає у відповідності з екологічними потребами, супроводжується усвідомленням людиною себе як частини природи.

Таким чином, ми вважаємо, що цінності формуються в результаті усвідомлення майбутнім учителем біології своїх потреб, тобто в результаті ціннісного ставлення, яке виникає в відповідності з екологічними потребами, які супроводжуються усвідомленням людини себе як частини природи.

На думку С. Рубінштейна, рівень свідомості істотно визначається тим, наскільки особистісно-значущим виявляється те, що об'єктивно суспільно значуще.

А. Ясвін та С. Дерябо під ступенем усвідомленості екологічних цінностей розуміють: якою мірою особистістю усвідомлюється потреба в об'єктах і явищах природи [2, с. 34].

Отже, під рівнем усвідомлення цінностей з охорони природи ми розуміємо ступінь відповідності особистісного сенсу завдання її об'єктивному суспільному значенню, об'єктивної екологічної ситуації.

Майбутній вчитель біології, готовий до здійснення природоохоронної роботи в школі, повинен усвідомлювати цінність рідного краю, мати позитивну установку на збереження природних екосистем, здійснення

природоохоронної роботи, бути позитивно налаштованим на гармонійне співіснування з навколишнім природним середовищем, не завдаючи йому шкоди.

Розпочинаючи формування мотивів до природоохоронної роботи у майбутніх вчителів біології, треба прагнути викликати передусім допитливість, стійкий інтерес до природи, вміння виховувати у школярів дбайливе ставлення до природи, уміння виховувати відповідальність за збереження природи та відповідальне ставлення до всього живого, що сприятиме усвідомленню майбутнім учителем біології своєї професійної ролі як педагога.

Отже, при формуванні мотивів до природоохоронної роботи у майбутніх вчителів біології ми виділили такі три групи мотивів: навчально-пізнавальні (пов'язані зі змістом навчальної діяльності і її процесом), широкі соціальні (мотиви обов'язку і відповідальності) та власне-особистісні мотиви.

Формування мотивів до природоохоронної роботи у майбутніх вчителів біології не забезпечує досконалої підготовки майбутнього вчителя до природоохоронної роботи в школі, подальшого вивчення потребують питання формування знань, вмінь та навичок у поєднанні з мотивацією та активністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, Ясвин В. А. – Ростов-н/Д. : Феникс, 1996. – 480 с.
3. Ильин Е. П. Мотивы человека: теория и методы изучения / Е. П. Ильин. – К. : Выща школа, 1998.
4. Ковалев В. В. Мотивы поведения и деятельности / В. В. Ковалев. – М. : Наука, 1988. – 191 с.
5. Патяева Е. Ю. Ситуативное развитие и уровни мотивации / Е. Ю. Патяева // Вестник Московского университета. Сер. 14 : Психология. – 1983. – № 4. – С. 23–33.
6. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М. : АПН РСФСР, 1957. – 328 с.
7. Сластенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование / Виталий Александрович Сластенин // Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М. : Просвещение, 1982. – С. 14–28.